

РОЗДІЛ 8

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.091:82-94

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.42>

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ВІЙНИ Й ОКУПАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ І ЮН ЧЖАН

ARTISTIC RECEPTION OF WAR AND OCCUPATION IN THE WORKS OF DOKIA HUMENNA AND JUNG CHANG

Бровко О.О.,

*orcid.org/0000-0001-7519-4725**доктор філологічних наук, професор,**завідувач кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Ільницька М.Б.,

*orcid.org/0000-0002-4882-4557**аспірантка, викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Основна мета цієї роботи – виявити та проаналізувати художню рецепцію мотиву війни й окупації в емігрантській прозі Докії Гуменної (1904–1996) і Юн Чжан (Jung Chang; 張戎; 张戎 1952 р.н.). Компаративне дослідження особливостей художнього моделювання травмованої ідентичності в автобіографічній наративній практиці спирається на теоретико-методологічні засади нового історизму, студій травми і пам'яті. Для аналізу мистецького відображення жіночого досвіду окупації частково залучено гендерний підхід.

Творчість представниць еміграції ХХ століття пов'язана актуальними мотивами війни й окупації. Художній світ Докії Гуменної зазнав впливу подій Другої світової війни (1939–1945 рр.), окупації Києва (1941–1943 рр.). Емігрантська проза Юн Чжан має безпосередньо історичне підґрунтя, пов'язане з окупацією японськими військами Маньчжурії (1931–1932 рр.), зміною уряду й ув'язненням батьків авторки як «ворогів» влади Мао Цзедуна (毛泽东).

Персонажі Докії Гуменної в романі-хроніці «Хрещатий Яр» (1956 р.) – звичайне цивільне населення, психіка якого звідала почуття між життям і смертю, дефіциту провізії, справжнього страху перед постійними обстрілами Києва.

Персонажі Юн Чжан в автобіографічному романі «Дикі лебеді: Три доньки Китаю» (1991 р.) – це бабуся, мати й сама авторка. Образи жінок трьох поколінь постають перед нами в різні часові межі, а також в різному суспільстві: патріархальному та рівноправному. Юйфан (Yu-fang), бабуся Юн Чжан, пройшла життєвий шлях від наложниці Генерала Сюе Чжихен (Xue Zhi-heng), до дружини лікаря Ся (Xia). Юн Чжан показала, якого згубного впливу зазнали всі верстви населення від політичного режиму Мао Цзедуна.

Типологічні зв'язки творчості цих авторок зумовлені передусім позалітературними чинниками, а саме: історичні події минулого століття як різні моделі тоталітарних формацій, що інспірують травматичний досвід, є лейтмотивом емігрантської прози Докії Гуменної і Юн Чжан. У результаті аналізу текстів з'ясовано, що в художній рецепції подій війни й окупації в обох письменниць переважають мотиви страху і безвиході, занурення в психологічний стан персонажів у контексті опису обставин і деталізації побуту.

Ключові слова: емігрантська проза, персонаж, мотив страху, війна, окупація, влада, травматичний досвід, компаративні студії.

The main goal of this work is to identify and explore the artistic specificity of the implementation of the motif of war and occupation in the emigre prose of Dokia Humenna (1904–1996) and Jung Chang (張戎; 张戎, born in 1952). A comparative study of the artistic modeling features of traumatized identity in autobiographical narrative practice is based on the theoretical and methodological principles of new historicism, trauma and memory studies. A gender approach is partially involved in the analysis of the artistic reflection of women's experience of occupation.

In the course of researching the work of representatives of the 20th century emigration, the artistic specificity of the development of motifs of war and occupation on the material of various national literatures was revealed. In the epic poem Dokia Humenna, the events of World War II (1939–1945) and the occupation of Kyiv (1941–1943) are reflected through the traumatic experience of the artist. Emigrant prose by Jun Chang also has a direct historical basis. These are events related to the occupation of Manchuria by Japanese troops (1931–1932), the change of government, and the imprisonment of the author's parents as "enemies" of the Mao Zedong (毛泽东) regime.

The personosphere of in the chronicle novel "Khreshchaty Yar" (1956) is an ordinary civilian population, whose psyche experienced feelings between life and death, shortage of provisions, and genuine fear of constant shelling of Kyiv.

The characters of Jun Chang in the autobiographical novel "Wild Swans: Three Daughters of China" (1991) are a grandmother, a mother and the author herself. The image of a woman in three generations appears before us in different time frames, as well as in different societies: patriarchal and egalitarian. Yu-fang, Jun Chang's grandmother, went through a life journey from the concubine of General Xue Zhi-heng to the wife of doctor Xia. Jun Chang showed what a detrimental impact all segments of the population suffered under the political regime of Mao Zedong.

The typological connections of the work of these authors are primarily determined by extra-literary factors, namely: historical events of the last century as various forms of totalitarian formations that inspire traumatic experience are the leitmotif of the work of emigre prose by Dokia Humenna and Jun Chang. As a result of the analysis of the texts, it was found out that the motives of fear and hopelessness, immersion in the psychological state of the characters prevail in the context of the description of circumstances and artistic detailing of everyday life in the artistic reception of the events of war and occupation in both writers.

Key words: emigre prose, character, motif of fear, war, occupation, power, traumatic experience, comparative studies.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми інспірована потребою осмислення структурно-змістових і естетико-поетологічних особливостей рецепції історичних подій війни й окупації в різних національно-стильових версіях художньої літератури другої половини ХХ ст. з перспективою реалізації синхронійних і діяхронійних компаративних студій. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Література як інтелектуальний код суспільних трансформацій (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.)».

Специфіка історичного контексту формування романного мислення Докії Гуменної й Юн Чжан зумовлена тиском тоталітарного режиму, діяннями окупаційної влади. У сучасному літературознавстві типологічні дослідження текстів цієї проблематики набувають особливої актуальності, адже дають змогу виявити своєрідність художнього моделювання травмованої ідентичності в автобіографічній наративній практиці, здійснити аналіз літературного матеріалу на методологічних засадах нового історизму, студій пам'яті і травми із залученням гендерного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти дослідження ідентичності, специфіки жіночої літератури на матеріалі творчості Юн Чжан висвітлювали М. Содік, Б. Дігал, Н. Паган, С. Фіоре, М. Торікусууд та інші автори. До вивчення самоідентичності, аналізу постаті жінки-митця в творчості Докії Гуменної зверталися В. Василенко, О. Коломієць, Д. Сачко, Т. Швець, М. Коновалова, В. Родигіна, М. Лаврусенко та інші дослідники. За В. Василенком, в еміграційній літературі ХХ століття актуальною темою є мотив творчого індивідууму, що виступає жертвою і свідком злочинів тоталітарної системи [1, с. 3]. С. Жигун наголошує, що «драматизм жіночого досвіду, який виявляють історичні дослідження, дає широкий простір для формування різноманітних напружених фабул і впливових наративів» [2, с. 56]. Однак аналіз художньої рецепції теми війни та окупації представницями

емігрантської прози на матеріалі творчості Докії Гуменної та Юн Чжан поки що не досліджені в повному обсязі.

Постановка завдання. Мета статті – виявити особливості сприйняття теми війни й окупації в романі-хроніці «Хрещатий Яр» Докії Гуменної та автобіографічному романі «Дикі лебеді: Три доньки Китаю» Юн Чжан.

Виклад основного матеріалу. Історичні події (Друга світова війна (1939–1945 рр.), окупація Києва, столиці УСРР, та японська окупація Маньчжурії) в історії України та Китаю позначилися на творчості представниць емігрантської прози Докії Гуменної (1904–1996 рр.) і Юн Чжан (Jung Chang; 張戎; 張戎 1952 р.н.). Висвітлення подій війни та окупації в творчості письменниць має історичну цінність, адже в романах авторок можна простежити хронологію подій ХХ ст., знайти мистецькі свідчення психологічного стану цивільного населення, представники якого є персонажами роману-хроніки Докії Гуменної «Хрещатий Яр» (1956 р.) та автобіографічного роману Юн Чжан «Дикі лебеді: Три доньки Китаю» ("Wild Swans: Three Daughters of China" (1991)).

Зображення війни та окупації стало однією з провідних тем роману-хроніки Докії Гуменної. Розповідаючи про нацистську окупацію Києва 1941-1943 рр., яка тривало 778 днів, мисткиня створила хроніку «Хрещатий Яр», зосереджену на трактуванні теми війни, боротьби українців і збереженні власної ідентичності. В. Василенко пише: «Автобіографічне письмо Д. Гуменної генетично вписується в "архів свідчень", напрацьованих повоєнною українською еміграцією, дає підстави говорити про презумпцію травмованості авторки, яка, освоюючи стратегії меморативного письма, стає символічним "агентом", "провідником" пам'яті» [1, с. 3]. О. Коломієць зазначає, що Докія Гуменна «належала до тих письменників-емігрантів, світосприйняття яких сформувалося в Україні та ввібрало в себе найкращі українські традиції» [3, с. 38], адже мисткиня вже в зрілому віці в 50-х роках ХХ ст. переїхала до США. Д. Сачко розглядає стратегію побудови «персо-

нальної моделі письменниці» [4] і зазначає, що «літературні критики та колеги-письменники звинувачували Д. Гуменну в антисемітизмі та в невинуватій критиці діяльності Організації українських націоналістів в роки Другої світової війни у Києві, що були нібито виявлені в романі» [5, с. 30]. Від мисткині вимагали внести зміни в роман-хроніку «Хрещатий Яр», проте вона залишила залишити свій твір як замислила [5, с. 30]. Докія Гуменна будучи безпосередньо свідком окупації нацистами столиці тогочасної УСРР в романі-хроніці «Хрещатий Яр» змогла детально передати атмосферу несподіваності поневолення Києва, переживання українців й всенародне горе: «Війна вже розпочалася, а люди йшли на базар із кошиками, їхали на прогулянки, читали про таврів... а вже були збомбардовані усі великі міста й не були то ніякі маневри. Справжня війна, якої всі чекали й яка прийшла несподівано. Прийшла вона відразу в Київ – модерна повітряна війна, а не якісь там далекі прикордонні околиці, що про них довідуєшся із газет» [6, с. 8].

Під час окупації кияни позбавилися страху висловлювати критичні думки щодо радянської влади. Докія Гуменна робить наголос на відчутті «вільних» людей без радянських псів, навіть в складних умовах окупації: без води, електрики, достатньої кількості їжі: «Київ жив своєрідним неповторним життям, – безгосподарного, бездержавного міста. Погасали зв'язки із владою, – вже вільно дихали груди. Розв'язувалися у всіх язики, – тепер можна все, що думаєш, говорити. Можна критикувати всю вчорашню брехню, добровільно-примусові позики, суд за десять хвилин спізнання, лаяти тих, що нищать і топлять у Дніпрі народне, нами запрацьоване, добро...» [6, с. 82]. Авторка в «Хрещатому Ярі» зобразила понівечений український народ, який врешті-решт позбувся тиску сталінського режиму: «Тепер хоч яке тяжке життя, хоч як душать німці, – а величезна свобода слова. Ніхто не боїться, що на нього донесуть. Всі так одностайно ненавидять їх! Хоч цю одну волю мають» [6, с. 337].

Війна оголила економічні проблеми, яку влада замовчувала та приховувала. Так, ми можемо спостерігати як герої роману-хроніки вже не бояться говорити правду про брак продуктів в магазинах, бо знають, що їх не заарештують як «ворогів народу»: «Мало того, що покинули, ще й скільки вони потопили в Дніпрі продуктів. На десять років! Чому було не роздати людям? А скільки на станції всього гниє, пропадає! Директори усякі повикидали на землю, бо їм треба вагонів. До вагонів під'їжджають рефрижератори

і звідти вивантажують бебехи, меблі, роялі. А масло стоїть поруч, розтає на сонці, м'ясо – смердить. Та це ж для армії!» [6, с. 69]. Авторка не дарма торкається теми їжі під час війни та окупації Києва, адже маючи провізію людина виживе за різних умов. Після пустих полиць в магазинах, після постійної нестачі масла, ціна якого була зависока для народу, ми бачимо як один чоловік ледь тягне на спині мішок із цукром: «– А ви підійть он туди до заводу, там його гори є! Гибель! Всім роздають, хто хоче, – порадив він зголоднілим курортникам. – А як підете до міста, то там крамниці усе дурно роздають. Наберете собі, чого схочете. Себто як? – А так, що сказав Сталін в радіо – все розбити, поламати, які де не є трактори, машини, комбайни. Хліб на пні спалити, – щоб не дісталось німцям!» [6, с. 25]. Таким чином, Докія Гуменна показала справжнє ставлення радянської влади до українського народу. Народ є непотрібним гвинтиком системи, яка дала тріщину, системи, яка зазнала поразки, хоч і тимчасової: «Всі вони, ті, що вертаються останнім поїздом розламаного розпису руху, мабуть, помруть тут не від бомби, а від голоду. До Дніпропетровського все було, як і в мирний час, навіть розносили у вагонах булочки й чай, війна була десь далеко. В Дніпропетровському дихнула на них розпалена паща, захлиснуло виром машин, клунків, несамовитих і розгублених юрб, піших з наплечниками, отар худоби, – все це пливе, пливе і пливе на схід, з правого берега Дніпра на лівий» [6, с. 24–25].

За словами О. Коломієць, «Хрещатий Яр» Докії Гуменної – це «широке епічне полотно із численними багатоликими людськими характеристиками різного суспільного стану, рівня свідомості та культури» [3, с. 112]. Мар'яна – метафоричне втілення душі понівеченої нації, ідентичність якої постійно та цілеспрямовано нищила радянська влада. Думки цього персонажа узагальнено передають тогочасні суспільні настрої: «Утікають тільки ті, що нагинали народність розвиватися не самобутньо, як вона з кореня може, але як їй наказують зверху. Тепер їх вивозять за тисячу кілометрів від подій і називається це актом героїзму, боротьби. А от Мар'яна хоче на своїй шкурі спробувати, що то таке – фашизм, а не з чуток робити висновки. Безглуздо утікати, місце її тут, у самому казані» [6, с. 30]. В образі Мар'яни ми бачимо художню фіксацію змін психологічного стану людини під тиском невизначеного майбутнього. Зокрема, можна виокремити мотив покірності долі: «Що буде з Києвом, те буде й з нею. Поділить із ним лиху й щасливу долю, яку

доведеться. І ясно, спокійно, легко їй на душі» [5, с. 60]. Вир переживань через війну й окупацію також знаходимо в ліричних відступах: *«Війна! Тут і смерть, і розтління, і грубі звички, і ніжна жалість...»* [6, с. 74].

Докія Гуменна зафіксувала в романі-хроніці згубні події під час нацистської окупації: *«Все стає дибки. Безладдя й хаос. Німці намагаються якийсь порядок ввести, але саме в тій дозі, якої потрібно, щоб їм було легше експлуатувати ще нерозтягнене. Німецька сила діє не виховавчо, а по-військовому точно, репресивно. От на хлібному заводі розстріляли цілу зміну робітників – невинних. Розстріляли, бо знайшли уламки скла в борошні»* [6, с. 292].

Письменниця простежує, як війна впливає на людину та робить її збайдужілою навіть до близьких, як психологічний тиск викривлює і пригнічує емпатію на приклади Слави, найкращої подруги Мар'яни. Подруга під впливом страху за своє життя майже позбавляється людяності: *«— Славо, що мені робити, я захворіла, – жалібно пищить Мар'яна. – Як же я піду в ту кашу? Я там пропаду.*

— Роби, як знаєш, – відповідає, не дивлячись у вічі, Слава, та сама Слава, що вчора благала: „Будьмо разом, не кидай мене, допомагатимемо одна одній». Тепер вона каже: – Будь, як хочеш» [6, с. 54]. Важливо, що письменниця намагається бути відстороненим автором, без зайвих емоцій чи осуду.

Ще одна тема, обрана авторкою для роздумів, – викривлена реальність на війні. Адже безсонними ночами цивільні здригаються від страху під гуркіт гармат: *«З першої години ночі – гарматна стрілянина, нібито з бульвару Шевченка дальнобійна стріляє на п'ятдесят кілометрів. Чи з Деміївки? Чи німці на мости палять?.. А потім – безтурботність?»* [6, с. 93]. А вдень настає позірна безжурність. Цей свого роду абсурд увиразнює психологічний стан: *«На Володимирській буде бій, а на Хрещатику продаватимуть папіроси»* [6, с. 93].

Представниця китайської емігрантської прози Юн Чжан зобразила вплив на корінних мешканців і наслідки японської окупації Маньчжурії. Юн Чжан народилася в 1952 році в Ібіні, провінція Сичуань, її батьки були партійними чиновниками [7, с. 85]. Вона виїхала з Китаю до Великої Британії в 1978 році та отримала ступінь доктора філософії з лінгвістики в 1982 році в Йоркському університеті – перша людина з комуністичного Китаю, яка отримала докторський ступінь у британському університеті [8].

Н. Паган вбачає, що завдяки охопленню широкого часового проміжку в романі *«Дикі лебеді»*, Юн Чжан показала різні форми кохання, які проявляються на тлі монументальних політичних змін, що відбуваються в Китаї протягом значної частини двадцятого століття [9, с. 104]. С. Фіора зазначає, що мовленнєвий акт самопізнання та самоствердження змушує замовкнути в тексті «інших», які стають німими образами «монотонного» дискурсу. Так, дослідниця вважає, що персонажі *«Диких лебедів»* усі німі. С. Фіора стверджує, що герої Юн Чжан у романі *«Дикі лебеді»* не мають ідентичності, вони не можуть говорити. На думку дослідниці, ідентичність також означає точку зору, яку можна визначити як сутність буття, що для Юн Чжан існує виключно на Заході. За висловлюванням С.Фіори, голос авторки ще задовго до її народження стає голосом її бабусі та матері, перш ніж нарешті стати її власним голосом [10, с. 12]. *«Дикі лебеді»* – це історія не лише про трьох жінок в сім'ї Юн Чжан, це про страх, біль і безсилля перед окупаційною владою: *«Понад п'ять мільйонів людей, приблизно шоста частина населення, втратили свої домівки, а десятки тисяч загинули. Робітників змушували помирати на шахтах під японською охороною, щоб виробляти продукцію на експорт до Японії, адже Маньчжурія була особливо багата на природні ресурси. Багато хто був позбавлений солі та не мав сил тікати»* (переклад – М. Ільницька) [11, с. 41].

Мисткиня в автобіографічному романі *«Дикі лебеді: Три доньки Китаю»* описує життя своєї бабусі Юйфан, матері-комуністки, а також свої підліткові роки. Часи окупації території Маньчжурії пронизані страхом місцевих мешканців: *«Коли місцеві діти зустрічали японця на вулиці, вони мусили вклонитися та поступитися дорогою, навіть якщо японець був молодший за них. Японські діти часто зупиняли місцевих дітей і давали їм ляпаса без жодної на те причини. Учні повинні були ретельно кланятися своїм вчителям щоразу, коли зустрічали їх. Моя мама жартувала з друзями, що вчитель японської мови, що проходить повз, схожий на вихор, що проноситься по полю трави – просто видно, як трава гнеться, коли повз вітер дме»* (переклад – М.І.) [11, с. 40].

Ще один аспект окупації зобразила Юн Чжан у розповіді про місцеві в'язниці в Маньчжурії, де було дуже багато політичних арештантів. Окупанти катували китайців, намагалися знищити й стерти їхню особистість, а отже й ідентичність: *«Пей-о був наглядачем у в'язниці, і подружжя часто відвідувало мою бабусю. Розповіді Пей-о змушували*

волосся моєї матері ставати дибки. В'язниця була переповнена політичними в'язнями. Пей-о часто говорив, які вони хоробрі, і як вони проклинали японців, навіть коли їх катували. Торттури були звичайною практикою, і в'язні не отримували жодної медичної допомоги. Їхні рани просто залишали гнити» (переклад – М.І.) [11, с. 43].

Б. Дігал стверджує, що Юн Чжан знаходить себе в межах своєї родини. За винятком короткої та поверхової згадки про політичне життя Китаю наприкінці роману «Дикі лебеді: Три доньки Китаю», мисткиня не включає досвід, який може суттєво пов'язати її занепокоєння з інтересами нації. Дослідник впевнений, що авторка підкреслює протягом усієї розповіді лише свою індивідуальність, і вбачає, що попри посилене усвідомлення себе, Юн Чжан інтегрує власну оповідь в історію своєї родини, представлені образом матері та бабусі по материнській лінії [12, с. 481]. Відтак, Б. Дігал стверджує, що мисткиня представляє читачеві своє індивідуальне «я» в сімейному «я». На думку дослідника, «Дикі лебеді: Три доньки Китаю» структурно є поєднанням двох біографій та однієї автобіографії. Роман описує історії трьох поколінь жінок [12, с. 481]. Авторка в романі «Дикі лебеді» порушує питання голоду в Китаї: «Ці люди з набряками були здебільшого селянами. Голод був набагато гіршим у сільській місцевості, оскільки не було гарантованих пайків. Політика уряду полягала в тому, щоб спочатку забезпечити продовольством міста, і чиновники комун були змушені силою вилучати зерно у селян. У багатьох районах селян, які намагалися приховати їжу, заарештовували, били та катували. Чиновників комун, які неохоче брали їжу у голодних селян, самих звільняли, а деяких фізично жорстоко поводити. В результаті селяни, які фактично вирошували їжу, помирили мільйонами по всьому Китаю» (переклад – М.І.) [11, с. 146]. Наприкінці 1941 р. до лікаря Ся звернувся чоловік, тіло якого було виснаженим й зігнутим. Чоловік страждав від нестерпного болю в животі, адже він важко працював на залізниці – переносив руками важкі вантажі з ранку до ночі цілий рік без перепочинку. Лікар Ся сказав йому, що причина в грубій їжі, яку чоловік змушений був їсти: «Більшість місцевого населення мусила харчуватися жолудевою мукою та сорго, які було важко перетравлювати. Лікар Ся безкоштовно дав чоловікові ліки та попросив мою бабусю дати йому маленький пакетик рису, який вона незаконно купила на чорному ринку» (переклад – М.І.) [11, с. 41]. Невдовзі цей чоловік помер в таборі примусових робіт. Причиною його смерті стане

сам рис. Тут ми бачимо, як рис – символ життєдайності, родючості стає вбивцею простого люду. Причина в «схибленій» японській владі: «... Він з'їв рис, повернувся на роботу, а потім виблював на залізничній станції. Охоронець японця помітив рис у його блювотних масах, і його заарештували як «економічного злочинця» та відвезли до табору. В ослабленому стані він прожив лише кілька днів. Коли його дружина почула, що з ним сталося, вона втопилася разом з їхньою дитиною» (переклад – М.І.) [11, с. 41]. Юн Чжан описує не лише знущання окупаційної влади, але й всенаціональне горе. Цей випадок залишив глибоку рану в серці лікаря Ся та бабусі Юн Чжан: «Вони відчували себе відповідальними за смерть чоловіка. Доктор Ся часто казав: «Рис може як убивати, так і рятувати! Маленький пакетик рису – три життя!» Він почав називати Пу І «тим тираном»» (переклад – М.І.) [11, с. 41].

Юн Чжан в «Диких лебедях» детально показала як окупаційна влада втілювала через освіту план тотального контролю: «Освіта, особливо історія та етика, жорстоко контролювалася японцями. Офіційною мовою в школах була японська, а не китайська. Починаючи з четвертого класу початкової школи, викладання велося повністю японською мовою, і більшість вчителів були японцями» (переклад – М.І.) [11, с. 39]. Коли мати Юн Чжан навчалася в школі, вона мала подругу китаянку, яка посіла перше місце на шкільних спортивних змаганнях. Через деякий час цій дівчині помстилися: «Раптом моя мати побачила, як її подругу японські охоронці тягнуть прямо перед нею. Дівчина була закута в кайдани і ледве могла ходити. Її катували, а обличчя було настільки опухлим, що моя мати ледве могла її впізнати. Потім японські солдати підняли свої гвинтівки та направили їх на дівчину, яка, здавалося, намагалася щось сказати, але не виходило жодного звуку. Пролунав тріск куль, і тіло дівчини зникло, а її кров почала капати на сніг. «Осел», японський директор, оглядав ряди своїх учнів. З величезним зусиллям моя мати намагалася приховати свої емоції. Вона змусила себе подивитися на тіло своєї подруги, яке вже лежало блискучою червоною плямою на білому снігу» (переклад – М.Ільницька) [11, с. 47]. Так ми бачимо як «схиблена» влада тримає в страху школярів та вчителів. Японська вчителька Танака не змогла стримати сльози, і її директор школи ледь не забив до смерті: «Моя мати востаннє глянула на скривлене тіло своєї вчительки та труп своєї подруги і стримала свою ненависть» (переклад – М.І.) [11, с. 47].

До проблеми влади в творчості Юн Чжан зверталися М. Торікусууд, А. Рохім, А. Фанані тощо. Дослідники вважають, що мати письменниці Юн Чжан відчуває певну політичну прихильність до двох політичних партій: Гоміньдану та Комуністичної партії [13, с. 106]. Проте матір шість місяців перебувала в тюрмі як політичний в'язень, не маючи ніякого контакту ані з двома своїми дітьми, ані з чоловіком: «Але потім вона почала переконувати себе, що не повинна обурюватися на партію за спроби зберегти її чистоту. У Китаї люди звикли до певної несправедливості. Тепер, принаймні, це було заради гідної справи. Вона також повторювала собі слова партії, коли та вимагала жертви від своїх членів: «Ви проходите через випробування, і страждання зроблять вас кращим комуністом»» (переклад – М.І.) [11, с. 126]. Тут «схибленість» влади проявляється в психологічному насильстві над жертвою режиму. Проте мати Юн Чжан вижила заради дітей. Натомість батько жив у в'язниці до кінця свого життя. Його здоров'я погіршилось настільки, що у свої п'ятдесят років він виглядав як сімдесятирічний. Він постійно відчував нищівний біль, згодом він почав кашляти кров'ю, часто задишка супроводжувалася запамороченням. Батько так і не міг зрозуміти своєї провини. Тільки перед смертю він усвідомив хибність своїх переконань і ідеалів:

«Що ж я тоді зробив поганого, щоб заслужити на все це?» Після довгої паузи батько сказав: «Якщо я помру ось так, то більше не вірте в Комуністичну партію» (переклад – М.І.) [11, с. 280].

В автобіографічній романістиці Докії Гуменної та Юн Чжан увиразнено оголення сутності як окупаційної, так і місцевої тоталітарної влади, деталізовано не тільки деталі побуту, а й психологічну реакцію персонажів. У художній рецепції подій війни й окупації в обох авторок переважають мотиви страху і безвиході цивільного населення, заглиблення у психологічний стан людини під тиском тоталітарних формацій, що інспірують травматичний досвід.

Висновки. Досвід проживання Другої світової війни та окупації наділив творчість двох представниць емігрантської прози глибоким психологізмом, мотивами катастрофізму, безвиході й страху. Розглянувши роман-хроніку «Хрещатий Яр» та автобіографічний роман «Дикі лебеді: Три доньки Китаю», можемо стверджувати, що аналіз художньої рецепції війни й окупації в емігрантській прозі Докії Гуменної та Юн Чжан дає змогу простежити специфіку художнього відтворення наративу пам'яті і травми в тоталітарних світах Заходу і Сходу, виявити не тільки спільні, а й увиразнити відмінні риси, що може стати предметом подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко В. Місто як травма, або три обличчя Києва: Роман «Хрещатий Яр» Докії Гуменної. *Слово і Час*. 2016. № 10. С. 31–43.
2. Жигун С. Прикрашений, маргіналізований, недоосмислений: жіночий досвід в українській жіночій прозі про боротьбу УПА *Слово і час*. 2024. (3(735)). С. 52–68.
3. Коломієць О. Проза Докії Гуменної (проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості) : дис. ... канд. філол. наук : 10. 01.01. Київ, 2006. 176 с.
4. Сачко Д. Докія Гуменна: інтелектуальна біографія : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Херсон, 2018. 224 с.
5. Сачко Д. Докія Гуменна – співзасновниця організації українських письменників «Слово». *Scriptorium nostrum*. 2018. № 1 (10). С. 27–38.
6. Гуменна Д. Хрещатий яр (Київ 1941–43). Нью-Йорк : Об'єднання українських письменників «Слово», 1956. 485 с.
7. Sodiq M. Feminism in Jung Chang's Wild Swans. *Journal of English Education, Linguistics, and Literature*. 2023. Vol. 10, № 1. Pp. 82–93.
8. Chang J. From Memories of the Cultural Revolution to the Pursuit of Mao. 2022. URL: <https://wendemuseum.org/program/jung-chang-from-memories-of-the-cultural-revolution-to-the-pursuit-of-mao/> (last succeed: 11.05.2025).
9. Pagan N. Jung Chang's Wild Swans: Love as a Political Concept. *Southeast Asian Review of English*. 2019. Vol. 56, № 2. Pp. 102–115.
10. Fiora S. Distance and Re/construction: History, Auto/biography and Women's Identity in Wild Swans. P. 36. URL: https://www.academia.edu/23023413/Distance_and_Re_construction_History_Auto_biography_and_Women_s_Identity_in_Wild_Swans (last succeed: 11.05.25).
11. Chang J. Wild Swans: Three Daughters of China. London: Simon & Schuster, 2003. 562 p.
12. Digal B. Changing Identities of Chinese Women As Reflected In Wild Swans Three Daughters of China. *International Journal of Novel Research and Development*. 2022. Vol. 7, № 12. Pp. 480–484.
13. Thoriqussuud M., Rohim F., Fanani A., Syaikh A., Romdlon A. M. A comparative study on women's betrayal in Jung Chang's Wild Swans and Atiq Rahimi's The Patience Stone. *Universitas Islam Darul 'Ulum Lamongan*. 2024. Vol. 9, № 2. Pp. 103–111.

Дата першого надходження рукопису до вивання: 09.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
 Дата публікації: 28.11.2025